

REPUBLIKA HRVATSKA

MINISTARSTVO GOSPODARSTVA
I ODRŽIVOG RAZVOJA

10000 Zagreb, Radnička cesta 80

Tel: 01/ 3717 111 fax: 01/ 3717 149

UPRAVA ZA ZAŠTITU PRIRODE
SEKTOR ZA ZAŠTIĆENA PODRUČJA
I OCJENU PRIHVATLJIVOSTI

KLASA: UP/I-352-03/22-05/94

URBROJ: 517-10-2-3-22-2

Zagreb, 13. srpnja 2022.

Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja, Uprava za zaštitu prirode, OIB 19370100881, temeljem članka 48. stavaka 5., 7. i 8. Zakona o zaštiti prirode (Narodne novine, br. 80/13, 15/18, 14/19, 127/19) vezano uz članak 46. stavak 1. Zakona o zaštiti prirode, povodom zahtjeva Općine Veliki Bukovec, Dravska ulica 7, 42231 Mali Bukovec, OIB 09571757651, nositelja izrade Programa zaštite divljači za površine na kojima je zabranjeno ustanovljenje lovišta na području Općine Veliki Bukovec za razdoblje od 1. travnja 2022. do 31. ožujka 2032. godine, a podnesenog putem izrađivača Programa Obrt EAM Konzalting, Zagrebačka 20, 49253 Lobor, OIB 12781723363, u predmetu prethodne ocjene prihvatljivosti za ekološku mrežu Programa zaštite divljači za površine na kojima je zabranjeno ustanovljenje lovišta na području Općine Veliki Bukovec za razdoblje od 1. travnja 2022. do 31. ožujka 2032. godine, nakon provedenog postupka donosi

RJEŠENJE

- I. Da je Program zaštite divljači za površine na kojima je zabranjeno ustanovljenje lovišta na području Općine Veliki Bukovec za razdoblje od 1. travnja 2022. do 31. ožujka 2032. godine prihvatljiv za ekološku mrežu.
- II. U cilju očuvanja zaštićenih područja, strogo zaštićenih vrsta i ugroženih i rijetkih stanišnih tipova za koje nisu izdvojena područja ekološke mreže izdaju se sljedeći uvjeti zaštite prirode:
  1. u dijelu obuhvata Programa koji se nalazi unutar granica zaštićenih područja Regionalni park Mura - Drava i Spomenik parkovne arhitekture Veliki Bukovec - park uz dvorac sve planirane lovne aktivnosti obavljati u suradnji s nadležnom javnom ustanovom za upravljanje zaštićenim područjem,
  2. u zoni radijusa 100 m oko aktivnih gnijezda strogo zaštićenih ptica nije dopušteno provoditi lovne aktivnosti u vrijeme njihovog razmnožavanja,
  3. nije dopušteno uklanjanje gnijezda strogo zaštićenih vrsta ptica; iznimno uklanjanje se može izvršiti temeljem Zakona o zaštiti prirode nakon provedenog postupka izuzeća od zabranjenih radnji sa strogo zaštićenim vrstama,

4. u slučaju nalaza kolonije šišmiša prekinuti i ne provoditi aktivnosti propisane Programom koje bi mogle uzrokovati njihovo uznemiravanje,
5. u slučaju nalaza nastambe strogog zaštićene vrste vidra (*Lutra lutra*) ili nailaska na vidru ne provoditi aktivnosti propisane Programom i prekinuti provođenje aktivnosti propisanih Programom u radijusu od 300 m,
6. za strogog zaštićenu vrstu divlja mačka (*Felis silvestris*) i dabara (*Castor fiber*) obavezno primjenjivati Plan gospodarenja divljom mačkom odnosno Plan gospodarenja dabrom,
7. svaki pronalazak uginule ili ozlijedene strogog zaštićene životinjske vrste odmah prijaviti Zavodu za zaštitu okoliša i prirode putem obrasca dostupnog na internetskoj poveznicici <http://213.202.106.36/limesurvey/index.php/927612/lang-hr>,
8. u Obrascu za evidentiranje ugroženih i strogog zaštićenih vrsta (dostupan na internetskoj poveznicici zavod@mingor.hr) potrebno je evidentirati opažanja i nalaze strogog zaštićenih vrsta te navedeni Obrazac jednom godišnje dostavljati Zavodu za zaštitu okoliša i prirode.

III. Ovo Rješenje objavljuje se na internetskim stranicama Ministarstva gospodarstva i održivog razvoja.

Obrazloženje

Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja, Uprava za zaštitu prirode zaprimila je 28. lipnja 2022. godine od strane Obrt EAM Konzalting, Zagrebačka 20, 49253 Lobor, izrađivača Programa zaštite divljači za površine na kojima je zabranjeno ustanovljenje lovišta na području Općine Veliki Bukovec za razdoblje od 1. travnja 2022. do 31. ožujka 2032. godine (dalje u tekstu: Program) zahtjev za provođenje prethodne ocjene prihvatljivosti Programa za ekološku mrežu.

U zahtjevu su sukladno članku 48. stavku 2. Zakona o zaštiti prirode dostavljeni podaci o Programu, nositelju izrade Programa, razlozi izrade Programa te pripadajući kartografski prikazi. Uz zahtjev je u tiskanom i elektronskom obliku priložen Nacrt Programa. U provedbi postupka ovo Ministarstvo razmotrilo je predmetni zahtjev i priloženu dokumentaciju te nakon uvida u Uredbu o ekološkoj mreži i nadležnostima javnih ustanova za upravljanje područjima ekološke mreže (Narodne novine, broj 80/19) utvrdilo je sljedeće.

Nositelj izrade Programa je Općina Veliki Bukovec, Dravska ulica 7, 42231 Mali Bukovec. Obuhvat Programa odnosi se na područje Općine Veliki Bukovec u Varaždinskoj županiji i iznosi 205 ha (javne površine 53 ha, ograđeni višegodišnji nasadi 0 ha, šume i šumsko zemljište 0 ha, poljoprivredno zemljište 53 ha, privredni objekti 0 ha, izgrađeno 99, vode 0 ha). Program se donosi za vremensko razdoblje od 1. travnja 2022. do 31. ožujka 2032. godine (10 godina).

Razlog za izradu Programa proizlazi iz Zakona o lovstvu (Narodne novine, broj 99/18, 32/19, 32/20) koji propisuje obvezu gospodarenja lovištem i divljači, a gospodarenje obuhvaća uzgoj, zaštitu, lov i korištenje divljači i njezinih dijelova kao i izradu, obnovu i reviziju lovnogospodarskih planova (lovnogospodarskih osnova, program uzgoja divljači i program zaštite divljači). Program zaštite divljači je planski dokument kojim se uređuje zaštita i lov divljači na površinama na kojima je zabranjeno ustanovljenje lovišta.

Vrste divljači koje obitavaju ili se mogu pojaviti na području obuhvata Programa i kao takve su navedene u Programu su: jelen obični (*Cervus elaphus*), srna obična (*Capreolus capreolus*), svinja divlja (*Sus scrofa*), jazavac (*Meles meles*), mačka divlja (*Felis silvestris*), kuna bjelica

(*Martes foina*), kuna zlatica (*Martes martes*), dabar (*Castor fiber*), zec obični (*Lepus europaeus*), lisica (*Vulpes vulpes*), čagalj (*Canis aureus*), tvor (*Mustela putorius*), fazan (*Phasianus colchicus*), trčka skvržulja (*Perdix perdix*), golub divlji grivnjaš (*Columba palumbus*), patka divlja gluvara (*Anas platyrhynchos*), vrana siva (*Corvus corone cornix*), vrana gačac (*Corvus frugilegus*), svraka (*Pica pica*) i šojska kreštalica (*Gurulus glandarius*).

Zahvati i aktivnosti planirani i navedeni u Programu su prebrojavanje divljači i ostalih životinjskih vrsta prema godišnjoj dinamici; rad lovočuvarske službe, obilazak područja obuhvata Programa radi suzbijanja nedozvoljenih radnji u vezi s lovnim gospodarenjem; podjela zaštitnih sredstava (repelenata) korisnicima površina obuhvaćenih Programom radi sprječavanja šteta i njihova edukacija o pravilnoj primjeni navedenih sredstava; rastjerivanje divljači te uporaba zaštitnih sredstava i plašila; eventualna upotreba selektivnih životovki i sokolarenje; eventualni odstranjivanje divljači uz poštivanje svih zakonskih i podzakonskih akata vezanih za tu aktivnost.

Unutar administrativne granice Općine Veliki Bukovec i unutar obuhvata Programa nalaze se područja zaštićena temeljem Zakona o zaštiti prirode Regionalni park Mura-Drava i Spomenik parkovne arhitekture Veliki Bukovec - park uz dvorac.

Sukladno Uredbi o ekološkoj mreži i nadležnostima javnih ustanova za upravljanje područjima ekološke mreže unutar administrativne granice Općine Veliki Bukovec i obuhvata Programa nalaze se područja ekološke mreže, područje očuvanja značajno za vrste i stanišne tipove (POVS) HR5000014 Gornji tok Drave i područje očuvanja značajno za ptice (POP) HR1000014 Gornji tok Drave. Malim dijelom granično uz obuhvat Programa nalazi se područje POVS HR2001307 Dravske akumulacije i područje POP HR1000013 Dravske akumulacije.

Ciljne vrste i stanišni tipovi očuvanja područja POVS HR5000014 Gornji tok Drave su rogati regoč (*Ophiogomphus cecilia*), veliki tresetar (*Leucorrhinia pectoralis*), kiseličin vatreći plavac (*Lycaena dispar*), jelenak (*Lucanus cervus*), hrastova strizibuba (*Cerambyx cerdo*), bolen (*Aspius aspius*), piškur (*Misgurnus fossilis*), prugasti balavac (*Gymnocephalus schraetseri*), veliki vretenac (*Zingel zingel*), mali vretenac (*Zingel streber*), crveni mukač (*Bombina bombina*), barska kornjača (*Emys orbicularis*), širokouhi mračnjak (*Barbastella barbastellus*), velikouhi šišmiš (*Myotis bechsteinii*), dabar (*Castor fiber*), vidra (*Lutra lutra*), veliki panonski vodenjak (*Triturus dobrogicus*), veliki vodenjak (*Triturus carnifex*), crnka (*Umbra krameri*), sabljarka (*Pelecus cultratus*), Balonijev balavac (*Gymnocephalus baloni*), istočna vodendjevojčica (*Coenagrion ornatum*), zlatni vijun (*Sabanejewia balcanica*), bjeloperajna krkuša (*Romanogobio vladkovi*), gavčica (*Rhodeus amarus*), plotica (*Rutilus virgo*), mala svibanjska riđa (*Euphydryas maturna*), danja medonjica (*Euplagia quadripunctaria**), *Cucujus cinnaberinus*, Subatlantske i srednjoeuropske hrastove i hrastovo-grabove šume *Carpinion betuli* 9160, Obale planinskih rijeka s *Myricaria germanica* 3230, Rijeke s muljevitim obalama obraslim s *Chenopodium rubri* p.p. i *Bidention* p.p. 3270, Prirodne eutrofne vode s vegetacijom *Hydrocharition* ili *Magnopotamion* 3150, Aluvijalne šume (*Alno-Padion*, *Alnion incanae*, *Salicion albae*) 91E0*, Nizinske košanice (*Alopecurus pratensis*, *Sanguisorba officinalis*) 6510, Poplavne miješane šume *Quercus robur*, *Ulmus laevis*, *Ulmus minor*, *Fraxinus excelsior* ili *Fraxinus angustifolia* 91F0 i Amfibijska staništa *Isoeto-Nanojuncetea* 3130.

Ciljne vrste očuvanja područja POP HR1000014 Gornji tok Drave su mala prutka (*Actitis hypoleucos*), vodomar (*Alcedo atthis*), patke kreketaljka (*Anas strepera*), čaplja danguba (*Ardea purpurea*), bukavac (*Botaurus stellaris*), velika bijela čaplja (*Casmerodius albus*), roda (*Ciconia ciconia*), crna roda (*Ciconia nigra*), eja strnjariča (*Circus cyaneus*), crvenoglavi djetlić

(*Dendrocopos medius*), crna žuna (*Dryocopus martius*), mala bijela čaplja (*Egretta garzetta*), mali sokol (*Falco columbarius*), bjelovrata muharica (*Ficedula albicollis*), štekavac (*Haliaeetus albicilla*), čapljica voljak (*Ixobrychus minutus*), modrovoltka (*Luscinia svecica*), gak (*Nycticorax nycticorax*), škanjac osaš (*Pernis apivorus*), mali vranac (*Phalacrocorax pygmeus*), siva žuna (*Picus canus*), bregunica (*Riparia riparia*), mala čigra (*Sterna albifrons*), crvenokljuna čigra (*Sterna hirundo*), pjegava grmuša (*Sylvia nisoria*) te značajne negnijezdeće (selidbene) populacije ptica (patka lastarka *Anas acuta*, kržulja *Anas crecca*, zviždara *Anas penelope*, divlja patka *Anas plathyrhynchos*, patka pupčanica *Anas querquedula*, patka kreketaljka *Anas strepera*, glavata patka *Aythya ferina*, krunata patka *Aythya fuligula*, patka batoglavica *Bucephala clangula*, crvenokljuni labud *Cygnus olor*, liska *Fulica atra*, patka gogoljica *Netta rufina*, kokošica *Rallus aquaticus*, vivak *Vanellus vanellus*).

Ciljne vrste i stanišni tipovi očuvanja područja POVS HR2001307 Dravske akumulacije su bolen (*Aspius aspius*), prugasti balavac (*Gymnocephalus schraetser*), veliki vretenac (*Zingel zingel*), dabar (*Castor fiber*), vidra (*Lutra lutra*), Balonijev balavac (*Gymnocephalus baloni*), zlatni vijun (*Sabanejewia balcanica*), bjeloperajna krkuša (*Romanogobio vladykovi*), *Cucujus cinnaberinus*, Aluvijalne šume (*Alno-Padion*, *Alnion incanae*, *Salicion albae*) 91E0*, Nizinske košanice (*Alopecurus pratensis*, *Sanguisorba officinalis*) 6510, Prirodne eutrofne vode s vegetacijom *Hydrocharition* ili *Magnopotamion* 3150 i Hidrofilni rubovi visokih zeleni uz rijeke i šume (*Convolvulion sepii*, *Filipendulion*, *Senecion fluviatilis*) 6430. Ciljne vrste očuvanja područja HR1000013 Dravske akumulacije su mala prutka (*Actitis hypoleucus*), vodomar (*Alcedo atthis*), patka kreketaljka (*Anas strepera*), velika bijela čaplja (*Casmerodus albus*), crna roda (*Ciconia nigra*), eja močvarica (*Circus aeruginosus*), eja strnjarica (*Circus cyaneus*), mala bijela čaplja (*Egretta garzetta*), mali sokol (*Falco columbarius*), čapljica voljak (*Ixobrychus minutus*), gak (*Nycticorax nycticorax*), mali vranac (*Phalacrocorax pygmeus*), bregunica (*Riparia riparia*), crvenokljuna čigra (*Sterna hirundo*) te značajne negnijezdeće (selidbene) populacije ptica (patka lastarka *Anas acuta*, kržulja *Anas crecca*, zviždara *Anas penelope*, divlja patka *Anas plathyrhynchos*, patka pupčanica *Anas querquedula*, patka kreketaljka *Anas strepera*, lisasta guska *Anser albifrons*, siva guska *Anser anser*, guska glogovnjača *Anser fabalis*, glavata patka *Aythya ferina*, krunata patka *Aythya fuligula*, patka batoglavica *Bucephala clangula*, crvenokljuni labud *Cygnus olor*, liska *Fulica atra*, patka gogoljica *Netta rufina*, kokošica *Rallus aquaticus*). Ciljne vrste očuvanja područja HR1000013 Dravske akumulacije su mala prutka (*Actitis hypoleucus*), vodomar (*Alcedo atthis*), patka kreketaljka (*Anas strepera*), velika bijela čaplja (*Casmerodus albus*), crna roda (*Ciconia nigra*), eja močvarica (*Circus aeruginosus*), eja strnjarica (*Circus cyaneus*), mala bijela čaplja (*Egretta garzetta*), mali sokol (*Falco columbarius*), čapljica voljak (*Ixobrychus minutus*), gak (*Nycticorax nycticorax*), mali vranac (*Phalacrocorax pygmeus*), bregunica (*Riparia riparia*), crvenokljuna čigra (*Sterna hirundo*) te značajne negnijezdeće (selidbene) populacije ptica (patka lastarka *Anas acuta*, kržulja *Anas crecca*, zviždara *Anas penelope*, divlja patka *Anas plathyrhynchos*, patka pupčanica *Anas querquedula*, patka kreketaljka *Anas strepera*, lisasta guska *Anser albifrons*, siva guska *Anser anser*, guska glogovnjača *Anser fabalis*, glavata patka *Aythya ferina*, krunata patka *Aythya fuligula*, patka batoglavica *Bucephala clangula*, crvenokljuni labud *Cygnus olor*, liska *Fulica atra*, patka gogoljica *Netta rufina*, kokošica *Rallus aquaticus*).

Životinjska vrsta koja se nalazi na popisu divljači (sukladno Zakonu o lovstvu), a ujedno je i ciljna vrsta područja POVS HR5000014 Gornji tok Drave i POVS HR2001307 Dravske akumulacije je dabar (*Castor fiber*), ali Programom nije planirano upravljanje dabrom, već samo praćenje i bilježenje njegovog brojnog stanja, stoga se ne očekuje značajni negativan utjecaj Programa na tu vrstu. Dabar je i strogo zaštićena vrsta, proglašena Pravilnikom o strogo

zaštićenim vrstama (Narodne novine, br. 144/13, 73/16) te je zaštićen Pravilnikom o lovostaju (Narodne novine, br. 94/19) od 1. siječnja do 31. prosinca, a gospodarit će se u skladu s Planom gospodarenja dabrom u Republici Hrvatskoj i akcijskim planom gospodarenja dabrom za pojedinu lovnu godinu.

Životinske vrste koje se nalaze na popisu divljači (sukladno Zakonu o lovstvu), a ujedno su i ciljne vrste značajne negnijezdeće (selidbene) populacije ptica područja ekološke mreže POP HR1000014 Gornji tok Drave i POP HR1000013 Dravske akumulacije su patka kržulja (*Anas crecca*), divlja patka (*Anas platyrhynchos*), patka pupčanica (*Anas querquedula*), glavata patka (*Aythya ferina*), krunata patka (*Aythya fuligula*) i liska (*Fulica atra*), a područja POP HR1000013 Dravske akumulacije još i lisasta guska (*Anser albifrons*) i guska glogovnjača (*Anser fabalis*). Od navedenih vrsta Program propisuje gospodarenje patkom divljom gluharom (*Anas platyrhynchos*) i to na način da će se vršiti samo praćenje i bilježenje njezinog brojnog stanja te nije planirano njezino izlučivanje pa se može zaključiti da neće biti značajnog negativnog utjecaja na patku divlju gluharu kao ciljnu vrstu očuvanja područja ekološke mreže.

Ostale životinske vrste koje su ciljne vrste očuvanja navedenih područja ekološke mreže ne nalaze se na popisu divljači pa se može isključiti mogućnost direktnih negativnih utjecaja Programa na njih. Pojedine životinske vrste koje su ciljne vrste očuvanja navedenih područja ekološke mreže, a koje bi se zbog svojih migracija mogle zateći na području obuhvata Programa pa bi lovno gospodarenje moglo imati utjecaj na njih su ptice grabljivice, crna roda, šišmiši i vidra. Sve ptice grabljivice, crna roda, šišmiši i vidra strogo su zaštićeni Pravilnikom o strogo zaštićenim vrstama i u cilju njihove zaštite izdaju se uvjeti zaštite prirode i nisu predmet lovног gospodarenja pa se može isključiti mogućnost negativnih utjecaja Programa na njih.

Vezano za ciljne stanišne tipove navedenih područja ekološke mreže, s obzirom na to da je utjecaj ranije navedenih zahvata i aktivnosti propisanih Programom malog dosega i provode se povremeno, na pojedinim dijelovima Programa i u kratkim razdobljima, a budući da se planiranim aktivnostima u Programu ne mijenjaju stanišni tipovi, ne očekuje se da će zahvati i aktivnosti propisani Programom uzrokovati gubitak ciljnih staništa područja ekološke mreže i značajno negativno utjecati na pogodnost staništa za ciljne vrste područja ekološke mreže.

Slijedom navedenog, u provedenom postupku Prethodne ocjene prihvatljivosti za ekološku mrežu, a uvezši u obzir zahvate i aktivnosti planirane Programom kao i njihov opseg, uz pridržavanje važećih zakonskih propisa, može se isključiti mogućnost značajnih negativnih utjecaja Programa na ciljeve očuvanja i cjelovitost područja ekološke mreže i nije potrebno provesti Glavnu ocjenu prihvatljivosti za ekološku mrežu te je stoga riješeno kao u izreci. U slučaju izmjena dostavljenog Nacrta Programa, a koje bi mogle imati značajan negativan utjecaj na područja ekološke mreže, potrebno je ponoviti postupak Prethodne ocjene prihvatljivosti Plana za ekološku mrežu.

Ministarstvo zaštite okoliša i energetike Uprava za procjenu utjecaja na okoliš i održivo gospodarenje otpadom očitovalo se dopisom (KLASA: 351-03/18-04/487 URBROJ: 517-06-2-1-2-18-2) od 7. svibnja 2018. godine da sukladno odredbama Zakona o zaštiti okoliša (Narodne novine, br. 80/13, 153/13, 78/15, 12/18) lovstvo nije područje za koje se obvezno provode postupci strateške procjene ili ocjene o potrebi strateške procjene utjecaja na okoliš.

Člankom 46. Zakona o zaštiti prirode propisano je da Ministarstvo provodi prethodnu ocjenu i glavnu ocjenu za strategije, planove i programe koji se pripremaju i/ili donose na državnoj i područnoj (regionalnoj) razini, kao i za one koji se pripremaju i/ili donose na državnoj i

područnoj (regionalnoj) razini, a za koje je posebnim propisom kojim se uređuje zaštita okoliša odredena obveza strateške procjene ili ocjene o potrebi strateške procjene, dok Upravno tijelo provodi prethodnu ocjenu i glavnu ocjenu za strategije, planove i programe koji se pripremaju i/ili donose na lokalnoj razini, kao i za one koji se pripremaju i/ili donose na lokalnoj razini, a za koje je posebnim propisom kojim se uređuje zaštita okoliša odredena obveza strateške procjene ili ocjene o potrebi strateške procjene.

Članak 48. stavak 5. Zakona o zaštiti prirode propisuje da ako Ministarstvo isključi mogućnost značajnih negativnih utjecaja strategije, plana ili programa na ciljeve očuvanja i cjelovitost područja ekološke mreže, donosi rješenje da je strategija, plan ili program prihvatljiv za ekološku mrežu.

Članak 48. stavak 7. Zakona o zaštiti prirode propisuje da rješenje iz stavaka 5. i 6. navedenog članka sadrži podatke o strategiji, planu ili programu, podatke o ekološkoj mreži, obrazloženje razloga na temelju kojih je isključena mogućnost značajnih negativnih utjecaja na ciljeve očuvanja i cjelovitost područja ekološke mreže ili obrazloženje razloga na temelju kojih je utvrđena obveza provedbe Glavne ocjene.

Članak 48. stavak 8. Zakona o zaštiti prirode propisuje da rješenje iz stavaka 5. i 6. navedenog članka sadrži i uvjete zaštite prirode ako se radi o strategiji, planu ili programu u čijem se obuhvatu nalaze zaštićena područja, strogo zaštićene divlje vrste i/ili ugroženi i rijetki stanišni tipovi za koje nisu izdvojena područja ekološke mreže. U skladu s člankom 51. stavak 2. Zakona o zaštiti prirode ovo Rješenje objavljuje se na mrežnoj stranici Ministarstva.

Uputa o pravnom lijeku

Ovo je Rješenje izvršno u upravnom postupku te se protiv njega ne može izjaviti žalba, ali se može pokrenuti upravni spor pred upravnim sudom na području kojeg tužitelj ima prebivalište, odnosno sjedište. Upravni spor pokreće se tužbom koja se podnosi u roku od 30 dana od dana dostave ovog Rješenja.

Tužba se predaje nadležnom upravnom суду neposredno u pisnom obliku, usmeno na zapisnik ili se šalje poštom, odnosno dostavlja elektronički.

DOSTAVITI:

1. Općina Veliki Bukovec, Dravska ulica 7, 42231 Mali Bukovec (*R s povratnicom*)
2. Obrt EAM Konzalting, Zagrebačka 20, 49253 Lobor (*R s povratnicom*)